

ideig rajta áll és ismét kisutúlják). Zákányos bor. Hernyús bor. Felfordúlt bor. Törköly. Tötögetés. Lehúzás. Borsöprő. Borkő.

Szőllőfajok. Rebeda. Porcsiny. Tök vagy Szilvaszólló. Keckececsű. Pankota. Rózsa. Gohér. Törökgohér. Muskatal. Fehér. Török vagy Kadarka. Rénusi. Szent Jakab (mely legkorábban érik).

Ij. KÁPLÁNY JÓZSEF.

A MAGYAR NYELV.

A folyóiratokban.

Régi dolog, hogy politikai és egyéb lapjaink bizony megkínózzák, nyomorgatják nyelvünket. Szegény csak túri, csak nyögi, s fölajdúl: „isten a megmondhatója, mennyit szenvedek“. De hasztalan, sanyargatói nagyot hallanak. Minden kigondolható csúfot tesznek rajta. Azért nem is gondolná senki, hogy ebben még túl is lehessen rajtuk tenni. Pedig lehet, mutatják az iskolai könyvek, ifjúsági iratok és gyermeklapok, melyek még hatásra nézve is fölümúlják. Politikai lapokat csak felnőtt ember olvas, nyelvérzéke tehát már eléggé megerősödhetett, s ha meg is rongálják, de ki nem írthatják; a kinek meg nincs, azon úgy sincs mit rontani. A nevezett kompánia azonban ki sem engedi hogy fejlődjék, mert már csirájában elfojtja. Csodálnám, ha a jövő nemzedék nem úgy beszélne, hogy: én nekem van enyémet kalap elvesztett: ich habe meinen hut verloren! — De ne fessük az ördögöt a falra!

Az iskolai könyveket és ifjúsági iratokat mellőzve, ez úttal csak a gyermeklapokra szorítkozom. Nem keresem, hogy mit adnak és hogy mi módon adják, mennyiben gyermekiesen és mennyiben talán gyerekesen, csak a nyelvet bírálom, a melyen a szellemi táplálékot kis olvasóik elé tálalják. Göthe azt mondja, hogy: „für kinder ist das beste eben gut genug“. És ezt a nyelvre is alkalmazom. Mennyire figyelnek, mikor valami eredeti zamatos szójárás üti meg fülüket! És hogy ismételtetik száz meg százszor! Akármí haszontalanságot beszél nekik valaki, szívesen elhallgatják napestig, csak tősgyökeres nyelven mondja; míg a legszebb mesén is unatkoznak, ha nem gyönyörködhetnek egyszersmind a nyelvben is. A tartalmat még nem tudják becsülni, fő nekik a forma. Ha helyesen tudok következtetni, hát azt tanulhatjuk ebből, hogy e gyermekekkel szemben legalább is annyira kell ügyelnünk az alakra mint a tartalomra. Inkább kevesebbet, de jót és mindenesetre jól. Hát gyermeklapjaink fordítanak-e valami gondot az alakra, a nyelvre? Lássuk!

Elöttem a Dolinai Gyula Kis Ujsága fekszik. Ha meggondoljuk, hogy hetenkint másfél ívet ad, mindannyiszor 5—6 képpel és az ára egész évre mégis csak 4 frt, akarva nem akarva ama közmondásra kell térnünk, hogy olcsó húsnak híg a leve. Vegyük elő a legújabb, vagyis 23. számot. Elolvashatjuk elejétől végig és egyetlen egy magyar szólásra sem fogunk akadni. Nincs benne, csupa olyan, se hideg, se meleg, melyet mind szórul szóra lefordíthatni akár mely nyelvre, s németben is csak úgy hangzik, mint magyarul, ha nem szebben. Hanem barbarismust meg hibát, akár nyelvtanit, akár logikait, annál többet találni. Itt egy csomó mutatvány!

Mindennek előtt számos a szóegyeztetés ellen elkövetett hiba. Ilyen: „az intézet főnöke még egy óra múlva is hadonázva és kiabálva találta, mint egy bezárt *vadállat*“. Furcsa, a másik hadonázott és kiabált, és még is a főnök volt a vadállat? Talán azt akarta mondani: mint egy vadállatot? Olyan ez is: „különösen mikor tépett *szárnyaira* nézett, *melylyel* bizony nem lehetett fölrepülni“. Jobb volna ugyan, ha megállhatna a „melylyel“, mert akár milyen csodálatos állatnak tünteti föl cikkiróink a darut, még se hiszem, hogy többrendbeli szárnya volna; de ha már azt mondja, hogy „szárnyaira“, akkor mondja azt is, hogy „melyekkel“. Hasonlót még akár hányat találni. A szóvonzat sem jár különben. Nem tudom, helyes-e ez a kifejezés, hogy a konyhán *siüt-főznek*, mert ha nem az, akkor nem helyes ez se: „s látjuk az élénk *sürgés-forgást*“, hanem úgy kell mondani, hogy: *sürgést forgást*. Ebben meg, hogy: „egy másik kötélről pedig egy szálakból font kosár függ a vízbe“, hamarjában meg se tudom mondani, hány a hiba. Valami függhet a ház tetejéről kötelen, de kötélről nem, vagyis közvetve valamiről közvetlen valami. De hogy még azonkívül valami *be* függjön, az merő, müvelt új magyarság. Valami *be* csak csünghet, helyesen tehát úgy kell mondani, hogy: „egy másik kötélről kosár csüng a vízbe“. Elég annyi, hogy ilyeneket még tuczatszámra lehetne idézni. A szórendnek is csak kijut. „Biztos lehetett, hogy egy vak, sánta, vagy más kérelmező segélyeért *esedezni fog*, e h. *fog esedezni*. „Egy méhköpübe egy nagy pille *berepült*, e h. egy méhköpübe *berepült* stb. és „Temesvárott a himlő *kiütött*, e h. Temesvárott *kiütött* stb. A „legékesebb“ még is ez: „A jobboldal meg a baloldal mindent elkövet, hogy a választó polgárokat *részére nyerje meg*“, a a mi csak így lehet helyes: hogy *megnyerje* a maga részére. A többi hiba következzék abban a rendben, a hogy találtam. Itt egy gyönyörű képzés: „ki lábainál szőlött *eszegetett*“,

c h. evegetett. Ha ez jó, akkor a néhány mondattal alább előforduló tevékeny is bátran lehetne *teszékeny*. Az olyanokat mint „és az alku *meg lön kötve*“ a Nyelvőr ismételve megróttá. Helyesen úgy mondjuk, hogy: megkötöttet, vagy magyarosan: és az alkut megkötötték. Az *i* képző helytelen használatát is megtaláljuk ebben: „ámbár *virágzási ideje* már elmúlt“. A *virágzása ideje* nem oly czifra ugyan, de talán mégis jobb, sőt a *virágzó ideje* is igen helyes, hanem hát a *serdülési* kor számára író bölcsek mind olyan *Rontási Pálok*. A *miszerint*-ből nagyon könnyen kiérezni a jelentését és mégis derűre borúra használják a *hogy* elkerülésére, mintha bizony oda, a hová *hogy* való, mást lehetne tenni. Csak nem mond az ember talpat, mikor tenyeret akar mondani. A *miszerint* nem állhat *hogy* helyett és megfordítva. A következő mondatban: „kétségen felül áll, *miszerint* a mult századokban azon nép a műveltség sokkal nagyobb fokán állott“, a *miszerint* a *hogy* helyét bitorolja. Ad is aztán értelmet: „a kétség szerint a mult századokban“, stb., vagy: „a kétségen fölül való állás szerint“ stb. Kell-e badarabb? Azt, hogy „a buvárok a nap első sugarával bárkáikon *elhelyezik magokat*“, a szórendet vagyis inkább rendtelenséget nem bolygatva, magyarul úgy mondják, hogy *elhelyezkednek*. Úgy látszik, hogy ezután majd nem *fésülködünk*, hanem *fésüljük magunkat*, nem *mosdunk*, hanem *moszuk magunkat*, de nem is *mozgunk*, hanem majd *mozgatjuk magunkat*; mert hát a német is azt mondja, hogy „wir bewegen uns“. Azt meg eddigelé se én, se más nem tudta, hogy a disznóólat „művelt“ nyelven *istálló-nak* nevezik. A ki még annyira hátra van, tanulja meg ebből: „A korcsmáros, ki épen akkor adta el disznáját, a medvét az üresen maradt *istál(l)oba* zárta.“ A közoktatástügyi miniszterről lapunk azt újságolja, hogy meglátogatja a pesti iskolákat, mikor aztán „kérdést intéz a tanulókhöz és meghallgatja *azok feleleteit*“. Nem gondolkozott-e itt németül és vajjon az „azok“ nem fordítása-e az „ihre“- vagy „deren“-nek? Magyarul legalább nincsen mondva; mert akkor úgy volna, hogy „és meghallgatja feleleteiket“. De hogy az egésznek koronája is legyen, még ezt az egy gyöngyöt: „s csakis a tömeges megrendelés reményében *lehető ily olcsóra tenni a könyv ára*“. Ennek már nem állok neki, sehogy se tudnám kijavítani; de meg ha sikerülne is, mit használna? Olvasóim tudják, hogy rossz; íróját meg, ki nem más mint a szerkesztő maga, teljes lehetetlen hogy kapacitáljam; mert a mint ama gyönyörű mondásából látjuk, logikai eszközökkel épenséggel nem félni hozzá.

Sajnálom a szegény gyermekeket, kik kénytelenek a „Kis Ujságot“ olvasni csak azért, mert szüleik járatták nekik. Azt csak nem akarom rájuk fogni, hogy saját jó szántukból s kedvvel olvasnák, ilyenekkel nem rágalmazom. Szentül hiszem, hogy csak úgy vannak vele, mint az adomabeli tót a szegedi szappannal. De még jobban sajnálom azt a tanítót, a ki kénytelen az olyan gyermekeket aztán a magyar nyelvben oktatni, mert minden hibára vannak schwarz auf weisz bizonyítékaik a Kis Ujságban. Csak mondja nekik, hogy nem szabad így írni: *idogál, istálló*, mert úgy ejtjük, hogy: *iddogál, istálló*; vagy így: *meglehet* tekinteni, *elvan* hibázva, *kifogja* javítani, hanem így: *meg lehet* tekinteni, *el van* hibázva, *ki fogja* javítani, mert a *meg*, *el*, *ki* nem a *lehet*, *van*, *fog*-hoz, hanem a *tekint*, *hibáz*, *javít*-hoz tartozik. Hiszen a „Kis Ujság“ is úgy írja, az pedig nyomtatva van, a tanítójuk meg nincs. Tenger ilyen apróságot (?) közölhetnének, melyek láttára az ember bizonyos arra a gondolatra juthatna, hogy a „Kis Ujság“ csak úgy szerkesztődik és csak azért találni benne annyi hibát, botlást és idegen czafrangot; de mikor aztán megint azt látja, hogy a szerkesztője maga is milyen stílussal ír, akkor már csak más sejtelve támad. Lehetetlen, hogy Dolinai úr gondosan át ne olvassa a beküldött dolgozatokat és a netán találkozó jó mondatokat mind lelkiismeretesen, hogy is mondjam? — ki ne roszabítsa, mert különben mégis akadna egy-két jó, helyes is. Tehát csalódtunk, a „Kis Ujság“ nem szerkesztődik, hanem csakugyan szerkesztik, csak hogy adtál uram esőt, de nincs köszönet benne.

Hanem hát ne vesztegessük rá a szót, úgy látom, hogy hébe korbá egyik másik számára úgy is vissza kell majd térnünk, tehát akkor sem múlta idejét elmondanom azt, a mi most ez egyszer tollamban marad. Szándékom volt ugyan a Forgó bácsi Kis Lapját is ismertetni, de azt is csak akkorra kell halasztanom. Egyelőre csak annyit, hogy végzetlenülül jobb az előbbinél; kiállítás, tartalom, hang, mind gyermeknek való; hanem az az egy hibája megvan neki is, hogy gyéren találkozik benne a szép magyar szólásmód; legalább az idei 10. számban nem igen akad; sőt mintha kerülné még ott is, a hol szinte magától kínálkozik. Csak egyet említek: „ebben az elhagyatott, *szegény nép által lakott városrészben*“; mennyivel jobban hangzanék itt a „szegény nép lakta városrészben“. Többnyire csak olyan színtelen, halovány kifejezésekkel találkozunk, melyek mintha nem magyar, hanem internationalis nyelven volnának írva. Más újságtól az is elég, ha csak tiszta, hibátlan nyelven ír; de a gyermekeknek szánt lapoktól többet kívánunk. Hogy a Kis Lapban

annyi hiba sincs, mint akár legjobb szépirodalmi lapunkban, azt örömmel constatálom. A 10. számban nem is találtam csak kétőt, *születésnapom* és *valószínűtlen*. Az előbbit csak kijavítom „születésem napjára”; a Nyelvőr úgy is megcsipkedte már nem egyszer; az utóbbi azonban érdemes, hogy egy kicsit fejtegyünk, annál is inkább, minthogy már olyan gyakori, hogy többé föl se tűnik. Úgy tartom, hogy nagyfejű alakra és viszonyra egy hajszállal sem különbözik a valószínű-től. Ha tehát mondhatom azt, hogy *valószínűtlen* akkor az analogia szerint mondhatom azt is, hogy *nagyfejűtlen*. Már pedig ezt magyar fül nem állja; az olyanok mellett, mint nagykorú, szépeszű, rózsaszínű, borízű stb. a fosztó képzőt sehogy sem tűri. Ha tagadni akarjuk, egyszerűen *nem-et* teszünk eléjük, így: nem nagykorú, nem szépeszű, nem rózsaszínű, nem borízű stb. A valószínű tagadója tehát nem a barbár *valószínűtlen*, hanem nem valószínű. Bizony olyan ember faraghatta, a kinek már haldoklott a nyelvérzéke, valami „újdondász” lehetett. Politikai lapban, hol még olyanabbak is vannak, észre se venném, de már a Kis Lapban nem szívesen látom. Azért is nagyon kérjük Forgó bácsit, hogy se ezt, se más hibát, akármi csekély, akármi kevés is legyen különben, lapjában ezentúl ne tűrjön; és a mire még azonkívül kérjük, az valamivel több magyarosság volna. Ezt annál bátrabban teszünk, mert tudjuk, hogy telik tőle, csak hívja segítségül Náday Ezüstöst, Csicseri Borsot és Porzót. Ha azonban úgy vélekedik, hogy talán sokat is követelünk, akkor emlékezzék vissza Göthe szavaira és gondolja meg, hogy kívánságunk teljesítésével többet használ nyelvünknek, mint maga a Nyelvőr.

VOLF GYÖRGY.

IDEGEN CSEMETÉK. FATTYÚ HAJTÁSOK.

Úgy — mint. Már a mult füzetben fejtegettem, hogy ez a *sowohl — als auch* utánzása, és hogy magyarul így mondjuk: *valamint — úgy, valamint — hasonlóan, — miképen — azonképen* stb. Azóta egész sereg példát találtam, hogy még a *mind-mind-et* is kitérje. Ime egyet Kossuthnak 1848. márcz. 3-án mondott beszédéből: „ez átalakítás *úgy* Felseged királyi széke, *mint* hazánk bátorléte tekintetéből nem halasztható intézkedést tesz szükségessé”. Bővíben vagyunk a jó magyar kifejezéseknek, aztán mégis a silány idegenen kapkodunk. Aesopus kutyája kísértget itt is.